

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 338.58:65.014

Баллак Е.

аспірант кафедри міжнародного бізнесу,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПЦІЯ НОВОГО РЕГІОНАЛІЗМУ
У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН АРАБСЬКОГО РЕГІОНУ

У статті розглянута генеза класичних теорій інтеграції на прикладі концепції нового регіоналізму, яка пов'язана із різноманіттям моделей інтеграції у міжнародних економічних угрупованнях, диференціацією покраїнних, регіональних і субрегіональних економічних систем. Дослідження розвитку теорій інтеграції від «старих» – федералізму і неофункціоналізму – до концепції «нового регіоналізму» та незалежності надав можливість структурувати особливості взаємодії між принципами організованості, координованості і узгодженості. Показано, що позитивній динаміці економічних показників країн арабського регіону багато у чому сприяли не лише високі ціни на вуглеводну сировину на світовому ринку, але й диверсифікованість національної економіки, її модернізація, створення вільних економічних зон, розширення географії і номенклатури зовнішньої торгівлі. Визначено, що основною причиною недостатньої ефективності регіонального співробітництва арабських країн є сьогодні існуюча різниця у обраних інтеграційних стратегіях, інституційних устроях, сферах і масштабах кооперативної діяльності та обґрунтовано, що головна відмінність двох парадигм перспектив розвитку інтеграції – федералізму і неофункціоналізму – полягає у «балансі уваги», що приділяється політичному і макроекономічному розвитку країнами-членами інтеграційних угруповань арабського регіону. Доведено, що останні бачать потенціал інтеграційного розвитку у реалізації моделі «різношвидкісної» інтеграції, що передбачає у межах одного регіонального інтеграційного угруповання використання різними країнами-членами різних форм інтеграції.

Ключові слова: інтеграція, глобалізація, новий регіоналізм, регіональне інтеграційне угруповання, міжарабська торгівля, двосторонні економічні зв'язки, арабські інтеграційні угоди.

КОНЦЕПЦІЯ НОВОГО РЕГІОНАЛІЗМА
В КОНТЕКСТЕ ІНТЕГРАЦІЇ СТРАН АРАБСЬКОГО РЕГІОНУ

Баллак Е.

В статье рассмотрен генезис классических теорий интеграции на примере концепции нового регионализма, которая связана с разнообразием моделей интеграции в международных экономических группировках, дифференциацией пострановых, региональных и субрегиональных экономических систем. Исследование развития теорий интеграции от «старых» – федерализма и неофункционализма – к концепции нового регионализма и независимости предоставило возможность структурировать особенности взаимодействия между принципами организованности, координации и согласованности. Показано, что позитивной динамике экономических показателей стран арабского региона во многом способствовали не только высокие цены на углеводородное сырье на мировом рынке, но и диверсификация национальной экономики, ее модернизация, создание свободных экономических зон, расширение географии и номенклатуры внешней торговли. Определено, что основной причиной недостаточной эффективности регионального сотрудничества арабских стран является сегодня существующая разница в используемых интеграционных стратегиях, институциональных структурах, сферах и масштабах кооперативной деятельности и обосновано, что главным отличием двух парадигм перспектив развития интеграции – федерализма и неофункционализма – является «баланс внимания», который уделяется политическому и макроекономическому развитию странами-членами интеграционных группировок арабского региона. Доказано, что последние видят потенциал интеграционного развития в реализации модели «разноскоростной» интеграции, что предусматривает в рамках одной региональной интеграционной группировки использование разными странами-членами различных форм интеграции.

Ключевые слова: интеграция, глобализация, новый регионализм, региональные интеграционные группировки, межарабская торговля, двусторонние экономические связи, арабские интеграционные соглашения.

THE CONCEPT OF NEW REGIONALISM
IN CONTEXT OF ARAB REGION'S COUNTRIES INTEGRATION

Ballack E.

In the article the genesis of classical integration theories is considered on the example of the concept of a new regionalism, which is connected with the diversity of integration models in international economic groups, differentiation of the country, regional and sub-regional economic systems. The study of the development of integration theories from the "old" –

federalism and neo-functionalism – to the concept of “new regionalism” and neo-dependence provided an opportunity to structure the features of interaction between the principles of organization, coordination and coherence. It is shown that not only the high prices for carbohydrate raw materials on the world market, but also the diversification of the national economy, its modernization, the creation of free economic zones, the expansion of geography and the nomenclature of foreign trade contributed to the positive dynamic of the economic indicators of the countries of the Arab region. It is determined that the main reason for the insufficient effectiveness of regional cooperation among the Arab countries is the existing difference in the selected integration strategies, institutional arrangements, spheres and the scale of cooperative activities. It is substantiated that the main difference between the two paradigms of the development prospects of integration – federalism and neo-functionalism – lies in the “balance of attention” paid to the political and macroeconomic development by the member countries of the integration groups of the Arab region. It is proved that the latter see the potential of integration development in the implementation of the “multi-speed” integration model, which provides, within the framework of one regional integration group, the use of different forms of integration by different member states.

Keywords: integration, globalization, new regionalism, regional integration blocks, inter-Arab trade, bilateral economic relations, Arab integration agreements.

Постановка проблеми. Результат розвитку сучасних світових інтеграційних процесів знаходить свій вираз у понятті «інтегрована система», для визначення якої вживають такі терміни, як організованість, структурність, пов'язаність, кожний з яких характеризує окремі сторони системного стану інтегрованості. У свою чергу, терміни «ступінь інтеграції», «ступінь інтегрованості» або «рівень інтегрованості» застосовуються у зв'язку із практикою шкали оцінки ступеню або рівня інтеграції із урахуванням аналізу і прогнозу реальних і потенційних критеріїв, форм прояву притяжіння (інтеграція) або відштовхування (деінтеграція). В умовах прискорення глобалізаційних процесів у світовій економіці регіональні інтеграційні угруповання (PIU) різних типів, що створюють об'єктивні можливості для формування і використання різноманітних переваг «економіки масштабу», перетворюються у ефективні і реальні суб'єкти міжнародних економічних відносин, на відміну від національних держав. Вони різняться за глибиною і характером обраних інтеграційних стратегій, інституційним устроєм, сферами і масштабами діяльності, кількістю держав-членів. Сьогодні найбільш інтенсивно інтеграційні процеси розвиваються у країнах ЄС і НАФТА, їх прискорена динаміка спостерігається у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, а щодо більшості регіонів Латинської Америки, Південної Азії, Північної Африки, Близького і Середнього Сходу, то для них регіональне співробітництво до цього часу не набуло достатньої ефективності, хоча загально визнаним є факт, що країни, які не використовують величезний потенціал інтеграції у своїх економічних стратегіях, не здатні адекватно реагувати на виклики сучасної глобальної конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню глобальних проблем інтеграції присвячені праці таких вчених як Е. Хаас, А. Хосни, Р. Фіорентіні, Г. Джагер. Серед українських вчених Д. Лук'яненко інтерпретував глобальну інтеграцію як можливий результат еволюції стадій інтеграційного процесу. А. Філіпенко глибоко аналізував трансформацію концепцій міжнародної економічної інтеграції на початку XXI століття. О. Алейнікова досліджувала міжнародну економічну інтеграцію як процес наднаціонального регулювання сфери економічних відносин. Розробки С. Радзівської, Ю. Пахомова, Н. Резнікової містять погляди на міжнародну інтеграцію як на об'єктивний процес, що базується на міжнародному поділі праці, відбувається у контексті глобалі-

зації і сприяє трансформації національних економік у об'єднання регіональних міжнародних угруповань. Проте, незважаючи на значний науковий доробок зі зазначеної проблематики, модифікація форм як регіональної, так й інтеграційної співпраці країн, що супроводжує третю хвилю глобалізації, сприяла появі концепції нового регіоналізму як видозміни у поглядах класичних шкіл дослідження світових інтеграційних процесів, що вимагає їх подальшого наукового вивчення та аналізу.

Мета статті полягають у аналізі теоретичної концепції нового регіоналізму під кутом зору поглиблення інтеграційних ініціатив арабського регіону з метою реалізації його потенціалу у міжнародному поділі праці.

Виклад основного матеріалу. Поглиблення досліджень еволюції організаційних форм та інституційних змін інтеграційних процесів пов'язане з удосконаленням інструментарію моделювання динаміки економічних систем від існуючого урівноваженого стану до нових квазірівноважних структур. При цьому теорія самоорганізації нелінійних систем є формальним апаратом опису неурівноважених і незворотніх еволюційних процесів. Інтеграційні об'єднання як самоорганізовані, упорядковані і конкурентні системи із власними важливими складовими є результатом остаточного відбору країн-учасників і домінуючої технології взаємовідносин, що виступає у формі нової техніко-економічної парадигми. Країни-члени PIU, у свою чергу, як група економічних агентів, мають єдиний генотип, навколо кожної з яких формується специфічна інфраструктура, інститути якої «коеволюціонують» відповідно до певної структури торговельно-економічних та політичних зв'язків.

Активне використання нових мережних форм інтеграції господарюючих суб'єктів на порозі шостого технологічного укладу визначає рівень конкурентоспроможності та інноваційності учасників мережі за рахунок управління позитивними синергетичними ефектами, участі міжнародних інститутів підтримки економічного розвитку. Як адекватний спосіб гнучкої інтеграції учасників PIU, сучасні мережі (у т. ч. територіально локалізовані) поєднують переваги ієрархічних і ринкових структур для скорочення транзакційних витрат, обґрунтування вибору найбільш адекватних форм міжорганізаційних взаємодій і підвищення ефективності їх функціонування.

У сучасних умовах особлива увага характеристикам і властивостям мережних форм інтеграції

господарюючих суб'єктів приділяється у дослідженнях так званої організаційної інерції (Й. Стюдов, Г. Шрейєрг і Й. Кох), мережових взаємозалежностей під кутом зору розмежування майнової інтеграції (ownership integration) та інтеграції з метою координації (coordination integration) неокласиків П. Робертсона, Р. Ланглуа, К. Ріхтера, конкурентних переваг міжорганізаційних об'єднань на макро-, мікроекономічному і регіональному рівнях в умовах постіндустріальної інформаційної економіки (Дж. Х. Дайєр і Х. Сінгх). Теорія прав власності, прихильниками якої є Й. Барцель, Л. де Алесі, Р. Познер, С. Пейович, Е. Ф'юроботн, О. Харт, С. Гроссман, розширює можливості аналізу інтеграційних процесів, причому головна її теза заснована на наступному фундаментальному положенні: структура прав власності визначає розподіл і використання ресурсів.

Сучасна концепція нового регіоналізму суттєво доповнює «старий» регіоналізм, заснований на домінуванні індустріальної сфери, державному регулюванні інституційно-ресурсного наповнення інтеграційних процесів, стратегіях імпортозаміщення та плановому розміщенню ресурсів. Відбуваються об'єктивні зміни у інтеграційно змісті регіоналізму завдяки новим підходам до аналізу багатосторонності (мультилатералізму) економічних відносин через взаємозв'язок торговельної продуктивності (нова теорія зростання), недосконалої конкуренції та глобальних інноваційних стратегій. Якщо класичний «старий» регіоналізм пов'язує сьогодні із типом поверхової, неглибокої інтеграції (англ. "shallow"), заснованої на теорії митного союзу Вінера-Мідата, то концепція нового регіоналізму базується на глобальній мережовій системі створення вартості, багатоканальному обміні результатами виробничої діяльності (а не лише торгівлі промисловими товарами), механізмах сервісно-інформаційних послуг шостого технологічного укладу.

Характерними особливостями нового регіоналізму (глибокої інтеграції) є вільний рух фінансових та інвестиційних ресурсів (включаючи їх захист), висока мобільність факторів виробництва і лібералізація руху робочої сили, функціонування приватних інтеграційних інституцій (паралельно із національними і наднаціональними), розробка глобальної моделі інтегрованої монетарної політики та політики обмінного курсу. Крім цього, до принципово нових рис вищого рівня інтеграції можна також віднести два рівня гармонізації: макроекономічної політики (податкової та політики субсидій, особливо у сфері виробництва та торгівлі) та міжнародного законодавства (комерційне право, фінансові інститути, ринок праці) [1, р. 10-11].

Переорієнтація нового регіоналізму, із дослідження суто територіальних інтеграційних угруповань до аналізу останніх як функціональних структур, спричинило появу принципово нового погляду на роль прямих іноземних інвестицій (ПІІ), їх економічну сутність та траєкторії руху, що пов'язується із поняттями ефектів створення і відхилення інвестицій. Нова «економічна географія» високотехнологічного інвестування відбувається паралельно із зростанням географічної дисперсії виробництва (особливо у відносинах розвинених країн і країн, що розвиваються), трансфером знань і технологій (технологічна дифузія), проконкурентним вирашем від зростання

імпоротної конкуренції, що створює можливості отримання економії на масштабі [2].

Однією із об'єктивних причин появи нових теоретичних напрямків аналізу міжнародної економічної інтеграції під кутом зору нового регіоналізму є невідповідність (неадекватність) «старих» інтеграційних теорій особливостям інтеграційних процесів у країнах, що розвиваються.

З одного боку, у зв'язку з тим, що типовою проблемою при прийнятті рішення щодо участі країни у регіональних проектах міжнародної співпраці та інтеграційних ініціативах є невизначеність здобутків та втрат для національної економіки, існують три підходи для пошуку компромісних рішень. Перший підхід пропонує розвивати інтеграцію у «зонах лояльності» з високим (або хоча б середнім) рівнем волевиявлення щодо передачі владних повноважень міжнародним інституціям, меншою конфліктністю економічних інтересів, віддаючи у значній мірі перевагу договірно-правових аспектам (міжнародні угоди в сферах стандартизації, банківської діяльності, оподаткування, міграції робочої сили тощо), а не ціннісним. Другий підхід більш прагматичний і стосується національного суверенітету у контексті реалізації національних інтересів у глобальному середовищі. Третій підхід пов'язаний із інтеграцією країн на субглобальному рівні, за якої відсутня широка угода чи переконання щодо участі у глобальній інтеграції.

Зіншого, мова йде про розповсюдження ефекту інтеграції для даної групи країн не лише на виробництво і споживання, а й на зайнятість та продуктивність. При цьому, зменшення тарифних бар'єрів і тарифна політика не визначається як головний економічний інтерес країн, що розвиваються, а пріоритетними постають політика розвитку, скорочення бідності, сприяння охороні здоров'я та освіти. Доведено, що створення інтеграційного об'єднання навіть у його найпростішій формі – торгово-економічної групи країн на основі митного союзу – неминуче впливає на параметри економічного розвитку країн, що є його членами. Значний внесок у теорію економічного аналізу створення інтеграційного угруповання (на прикладі митного союзу) внесли канадські вчені Дж. Вайнер [3] і Дж. Мід [4]. Як свідчить історична практика ЄС, у результаті створення митного союзу і скасування імпорتنних мит у взаємній торгівлі країн-учасниць, об'єднання та створення загальної митної території, прослідковується два варіанти наслідків для економіки кожної з них: статичні ефекти (наслідки, що виникають у перші роки вступу країни у митний союз) і динамічні ефекти (різноманітні зміни, що поступово накопичуються в економіці країн-учасниць, практично оцінку результатів яких здійснити досить складно).

Статичні ефекти від участі у митному союзі досліджуються за двома видами: «створення торгівлі» (потокотворювальний ефект, пов'язаний із розширенням внутрішньорегіональної торгівлі і зростанням її частки у зовнішньоторговельному обігу країн-учасниць) і «відхилення торгівлі» (потокотвідхильний ефект, пов'язаний зі зростанням взаємної торгівлі країн-учасниць інтеграції за умови одночасного зменшення питомої ваги третіх держав як партнерів у зовнішній торгівлі).

У цілому, на сучасному етапі інтеграції світової економіки її ефективність оцінюватися з погляду

вибору альтернативи – або вона є кроком на шляху до зростання обсягу вільної торгівлі або, навпаки, обмежувальним чинником участі країни у міжнародних торговельних потоках. Тому, «створення торгівлі», внаслідок приєднання країни до РІУ, означає переорієнтацію попиту і відповідно споживання з національного виробника із більш високими витратами на виробника із країни-партнера з низькими витратами. Якщо до створення митного союзу місцеві виробники перебували під захистом імпорتنих мит, що робило не вигідною закупівлю товару за кордоном, то після їхнього скасування у межах митного союзу іноземний товар виявляється дешевше місцевого, і споживачі купуватимуть його за кордоном. У результаті виникає імпорتنий інтенсивний товарний потік, який стимулює використовувати внутрішні ресурси більш ефективно. Отже, в умовах зняття торговельних бар'єрів виникає можливість для розвитку спеціалізації відповідно до принципу порівняльних переваг – товари можна імпортувати за порівняно низькими цінами (ніж вітчизняних виробників), розвиваючи в країні ті галузі промисловості, за якими існують порівняльні переваги.

«Відхилення торгівлі» як вид статистичного ефекту, навпаки, передбачає переорієнтацію попиту і відповідно споживання з виробника за межами союзу, що має більш низькі витрати, на виробника, що має більш високі витрати, але є членом митного союзу. Створення останнього означає надання його членами взаємних торговельних преференцій один одному, окрім інших країн. Однак, у результаті взаємного скасування мит ефект «відхилення торгівлі» може бути протилежний ефекту «створення торгівлі», оскільки джерело постачання товарів із країн, що беруть участь в інтеграції, не завжди є найефективнішим. Справа у тому, що країни, які не беруть участі у РІУ і відгороджені від нього загальним митним бар'єром, можуть забезпечити постачання товарного еквіваленту за значно нижчими цінами.

Сьогодні діють, розроблені і сформульовані фахівцями Світового банку, критерії, які дозволяють оцінити відповідність створення будь-якого РІУ потребам та інтересам міжнародної економіки у цілому. Суть їх полягає у наступному:

- регіональні торговельні угоди повинні поширюватися на усі галузі економіки без винятку;
- перехідний період повинен не перевищувати 10 років і бути підлаштований до чіткого графіку лібералізації торгівлі у окремих галузях;
- лібералізація торгівлі на умовах режиму найбільшого сприяння (РНС) повинна передувати або супроводжувати створення будь-якого нового РІУ, особливо якщо споконвічно тарифи є високими;
- загальний митний тариф, що вводиться у межах митного союзу, не повинен перевищувати найнижчий тариф, що існував у країні з найнижчим тарифом у відповідній галузі, або навіть найнижчий тариф у межах РНС;
- правила прийому нових членів до інтеграційних угод повинні бути досить ліберальні і не перешкоджати їхньому розширенню;
- правила визначення країни походження товару повинні бути прозорими та не використовуватися як знаряддя протекціонізму усередині РІУ;

- необхідний швидкий перехід до найбільш розвинених форм інтеграції, які забезпечують більш раціональний розподіл і використання факторів виробництва;

- після створення РІУ антидемпінгові правила не повинні застосовуватися у торгівлі між її членами, а у торговельних відносинах із третіми країнами повинні бути встановлені прозорі правила їх застосування [5].

Посилення конкуренції між виробниками з різних країн-учасниць РІУ і використання переваг економіки масштабу стримують зростання цін, призводять до зростання якості товарів, стимулюють створення нових технологій, дозволяють збільшувати обсяги виробництва і скорочувати витрати, мотивують іноземне інвестування у національний сектор економіки. У результаті скорочення сукупного попиту на імпортує країні, що не є учасниками РІУ, поліпшуються умови торгівлі групи країн-членів РІУ. Крім того, скорочення адміністративних витрат на утримання митних і прикордонних органів є також наслідком статичних ефектів інтеграції «швидкого результату» після створення РІУ.

Отже, з одного боку, якщо результатом створення митного союзу є лише ефект «створення торгівлі», то масштаби вільної від митних обмежень торгівлі зростають, а паралельно і добробут усіх країн – що приймали або не приймали участі у інтеграційних процесах – підвищується. З іншого – якщо виникає ефект «відхилення торгівлі», то добробут країн, що не приймали участі у інтеграційних процесах, погіршиться, а країн-учасниць РІУ або погіршиться (якщо ефект «відхилення торгівлі» за вартісними розмірами перевищить ефект «створення торгівлі»), або поліпшиться (якщо ефект «відхилення торгівлі» за вартісним розміром буде менше ефекту «створення торгівлі»). Існуючі розрахунки свідчать, що у більшості випадків ефект «відхилення торгівлі» діє, однак перебивається ефектом «створення торгівлі» і як результат – інтеграція в цілому призводить до зростання добробуту. Необхідно відзначити також той факт, що виникнення ефектів «створення» і «відхилення» багато у чому залежить від рівня зовнішнього тарифу регіонального інтеграційного об'єднання: чим вище зовнішній тариф, тим більша ймовірність виникнення ефекту «відхилення».

Щодо динамічних (множних) ефектів від участі країн у створених торговельно-економічних об'єднаннях, то необхідно констатувати, що із часом митний союз генерує додаткові переваги, які не враховуються у аналізі статичних ефектів. Динамічні ефекти від приєднання до митного союзу визначаються у наступних найбільш важливих характеристиках:

- збільшення розмірів ринку (особливо для малих країн-членів РІУ, які найбільше у цьому зацікавлені) дозволяє вітчизняним фірмам одержати відповідний ефект як від «внутрішньої» економії за рахунок масштабів виробництва, так «зовнішньої» (поліпшення виробничої і невиробничої інфраструктури країн-учасниць, зменшення трансакційних витрат, пов'язаних із здійсненням експортно-імпорتنих операцій, участь у більш складних формах зовнішньоекономічного співробітництва);
- позиційні «переваги» для країни-члена РІУ за умов участі її у торгово-економічних переговорах у

порівнянні з положенням окремих країн-аутсайдерів, що дозволяє забезпечити РНС у торгівлі, стимулювати зростання ділової активності, структурну перебудову економіки;

- приєднання до РІУ, особливо до більш розвинених і складніших за формами, може сприяти прискоренню впровадження і поширення передових технологій, розвитку НДДКР.

Разом з тим, у процесі інтеграційної взаємодії можуть виникнути проблеми, врахування яких може пом'якшити їхні негативні наслідки. Так, наприклад, за певного збігу обставин може спостерігатися або відтік ресурсів із країни, або означені ресурси будуть перерозподілятися на користь більш економічно розвинених учасників РІУ, або – з метою зниження транспортних витрат – у напрямку до географічного центру РІУ (подібні процеси спостерігаються у ЄС, НАФТА, МЕРКОСУР та інших інтеграційних угрупованнях). Крім того, у ряді випадків може виникнути ефект втрат від збільшення масштабів виробництва, пов'язаний з формуванням занадто великих компаній, забюрократизованих і неефективних. І нарешті, ступінь втручання РІУ у справи окремих держав, що передбачається статутом або існуючою його формою, може також призвести до зростання «витрат функціонування» інтеграційного угруповання, ускладненню належного контролю за витратами у межах РІУ, особливо за умови переходу від простих до більш складних форм інтеграції.

Сьогодні емпіричні дослідження інтеграційних процесів, засновані на цілком конкретних даних (за винятком тих, які містять у собі певний ступінь невизначеності і умовності), дозволяють країнам не лише ухвалювати рішення щодо вступу до будь-якого інтеграційного блоку, але й корегувати власну політику щодо присутності або виходу з існуючого. Оцінка ефектів економічної інтеграції найчастіше здійснюється у межах аналізу «виграш/програш» від торгівлі – абсолютних і порівняльних переваг від спеціалізації країн РІУ, зменшення торговельних бар'єрів, зростання ВВП і можливостей споживання і, як наслідок, добробуту.

За цих умов, ефект «створення» виникає у тому випадку, коли імпорт із більш ефективної країни-партнера РІУ замінює виробництво менш ефективних національних виробників. Щодо ефекту «відхилення», то він проявляється більш суттєвіше за умови, якщо: а) між країнами велика різниця у виробничих витратах; б) традиційно існував низький рівень торгівлі у порівнянні із виробництвом; в) до створення РІУ частка взаємної торгівлі між партнерами була високою (ефект «відхилення» буде тим менший, чим більший розмір РІУ). За подвійності і неоднозначності прояву даних ефектів загальними параметрами залишаються зменшення торговельних витрат, зростання конкуренції та підвищення мобільності факторів виробництва.

На сучасному етапі розвиток інтеграції для країн арабського регіону визначається наявністю наступних передумов.

По-перше країни, що інтегруються, повинні мати приблизно однаковий рівень економічного розвитку та зрілості ринкової економіки, тобто, їхні господарські механізми повинні бути сумісними. Як правило, інтеграція є найбільш міцною і ефективною за умов, якщо

інтегруються країни, що використовують подібні економічні моделі.

По-друге, наявність загальних кордонів та економічних відносин, що історично склалися (звичай, об'єднуються країни, що перебувають на спільному континенті у безпосередній географічній близькості, яким легше вирішувати транспортні, мовні та інші проблеми).

По-третє, спільність господарських та інших проблем, які реально постають перед країнами того або іншого регіону – наявність взаємодоповнюючих структур економіки (їх відсутність – одна із причин низької ефективності інтеграції у країнах Африки).

По-четверте, політична воля держав і наявність країни-лідера інтеграції.

По-п'яте, так званий «демонстраційний ефект»: під впливом успіхів тих або інших інтеграційних об'єднань, як правило, і у інших держав з'являється бажання вступити до цієї організації (наприклад, демонстраційний ефект ЄС стимулював 10 країн ЦСЄ подати заяви до вступу у ЄС).

По-шосте, «ефект доміно»: оскільки інтеграція призводить до переорієнтації економічних зв'язків країн-учасників на внутрішньорегіональне співробітництво, інші країни, що залишилися за межами об'єднання, зазнають труднощів у торгівлі із країнами, що входять до РІУ. Наприклад, виникнення «Групи трьох» у Латинській Америці відбулося після того, як Мексика стала членом НАФТА (з нею підписали угоди про вільну торгівлю Венесуела і Болівія).

Головна відмінність двох парадигм перспектив розвитку інтеграції – федералізму і неофункціоналізму – полягає у обсягах уваги, що приділяється поняттям політичного і економічного розвитку. Арабські країни за останні 25 років прискорено пройшли класичний шлях від реєстрації інститутів, які контролювали федерацію (в умовах, коли кожна держава відстоювала свої власні інтереси, не бажаючи поступитися ними на користь абстрактних загальних цілей) до прагматичного розуміння, що ініціатива співробітництва повинна генеруватися самими державами завдяки зацікавленості у зближенні їх економік. Тобто, інтеграція повинна починатися з економічної сфери і лише потім поширюватися на політику. Релігійна єдність та приклад створення та функціонування ЄС дозволило їм використовувати необхідні «умови Е. Хааса»: загальні економічні інтереси, подібність економічних систем, визначений ступінь взаємозалежності, політичний плюралізм [6, р. 47-49].

Теоретична концепція «перетікання» (створення і поглиблення інтеграції в одному секторі економіки, що забезпечує тиск на суміжні сектори) була використана як рушійний механізм інтеграції країнами арабського Сходу і Північної Африки, враховуючи їх спеціалізацію у видобуванні та поставках вуглеводнів. Однак, історичний досвід ЄС свідчить, що, по-перше, навіть повна інтеграція у сфері вугілля і сталі (у 1975 р. Європейське об'єднання вугілля та сталі контролювало майже 90 % виплавки сталі і 100 % видобування вугілля у Західній Європі) не буде завершена без інтеграції споріднених сфер. По-друге, для того, щоб ідея «перетікання» почала ефективно працювати, необхідно дотримання однієї з головних умов – апріорна залежність економік країн-учасниць інтеграції (якщо вона відсутня, то спів-

робітництво себе не виправдовує навіть за умов, коли окремі сектори економіки потенційно більш схильні до «перетікання», ніж інші). В останні роки, намагаючись вирішити зазначене протиріччя, арабські країни як сполучну ланку почали активно використовувати міжнародні торговельні союзи (наприклад, країни, що створили зони вільної торгівлі). Однак, це, у свою чергу, передбачає тісне співробітництво у сфері монетарної політики і підтримку єдиного валютного курсу урядами країн-учасниць як перший крок на шляху до створення валютного союзу (заснування у країнах ЄС Європейської валютної системи у 1979 р.). Саме за цих умов процес функціонального «перетікання» міг би перетворитися у генератор інтеграційного процесу («комунітарний метод»).

У той же час сьогодні, дивлячись ретроспективно на використання теорії неофункціоналізму у процесі розвитку інтеграції арабських країн, можна зробити висновок, що цього не трапилося, а другий етап стратегії інтеграції, який передбачає створення єдиного уряду (представники якого не залежать від національних урядів) і що об'єктивно сприяє генезису інтеграційних процесів, виявився незавершеним. До цього часу спроби його створення (за принципом універсальної європейської парламентської асамблеї) у межах регіональних економічних угруповань арабських країн не принесли відчутних результатів. У той же час у теорії економічної влади Дж. Гелбрейта, надається особливе значення «вольовому компоненту» у діях економічних суб'єктів як базовому при аналізі інтеграційних процесів. Він виділяє чотири складові «вольового компонента» у системі інтегрованого формування відносин влади: організаційну владу менеджменту кожного контрагента (на протипагу «збитковій граничній ефективності менеджменту»); владу центрального компонента над іншими складовими частинами інтегрованої структури; ринкову владу і владу у суспільно-економічних структурах окремого інтегрованого формування [7, р. 61-68].

Сучасний рівень інтенсивності розвитку інтеграції РІУ арабського регіону можна простежити за сукупністю наступних основних показників:

- частка країни (у відсотках) від сумарного валового національного продукту, що припадає на внутрішньорегіональний товарообіг (експорт, імпорт) і, особливо, динаміка цього показника, що дозволяє встановити рівень впливу інтеграційної складової на економічний розвиток.

- частка внутрішньорегіонального товарообігу (у відсотках) до загального обсягу сукупного зовнішньоторговельного країн РІУ, при цьому її величина визначає рівень взаємозв'язку і взаємодоповнюваності економік країн-партнерів у єдиному регіональному просторі.

- обсяг взаємних ПІІ усередині РІУ у порівнянні із ПІІ країн-учасниць угруповання у інших країнах. Так, наприклад, у країнах ЄС взаємні ПІІ держав-членів Співтовариства у 1980 р. становили 25 % потоку загальних інвестицій на території ЄС, а у другій половині 2010-х рр. цей показник зріс до 60 % [8].

- порівняння кількості об'єднань компаній (злиття, поглинання, взаємна участь) усередині інтеграційного угруповання з кількістю злиттів і поглинань, спільних підприємств із фірмами інших країн. Так, наприклад,

сьогодні в ЄС відбуваються активні процеси злиттів і поглинань з метою підвищення конкурентоспроможності промисловості, розширення і консолідації європейських фірм, зокрема, телекомунікаційних компаній та компаній, що надають фінансові послуги. Головною рушійною силою у цьому процесі виступають банки Німеччини, Великобританії і Франції. До середини 2010-х рр. загальна вартість міжнародних внутрішньо-європейських угод із злиттів і поглинань більш ніж у 3 рази перевищила показники аналогічного періоду кінця 90 рр. минулого століття [9].

Досвід регіональної інтеграції (у найбільш розвинутих формах використаний у ЄС) свідчить, що багаторівневі складності для країн арабського регіону по створенню єдиного економічного простору пов'язані із різними ступенями зацікавленості окремих країн у глибині взаємодії і не відповідають загальноприйнятним «класичним» інтеграційним схемам. Так, причинами різноманіття моделей інтеграції у Латинській Америці, азійсько-тихоокеанському регіоні, Африці є значна диференціація економічних систем – покраїнних, регіональних і субрегіональних, механізмів відтворення, інших ключових параметрів розвитку, що дозволяє спостерігати як часткову модифікацію класичних схем у одних випадках, так і істотну трансформацію у інших. Історія свідчить, що не існує а ні жорстких закономірностей, а ні автоматизму між фазами регіональної інтеграції – у кінцевому випадку все залежить від конкретних історичних умов окремих країн, від їх економічних і політичних інтересів.

Висновки. У найбільш впливовий чинник трансформації інтеграційної взаємодії суб'єктів перетворилася багаторівнева та мультиканальна система зв'язків, які новітніми теоріями економічної інтеграції розглядають у широкому сенсі, беручи за основу чотиривимірний аспект (глобальний, регіональний, національний та фірмовий) та у вузькому значенні – аналізуючи сучасні тенденції, нові явища і процеси, що відбуваються в регіональних інтеграційних об'єднаннях переважно в контексті теорії нового регіоналізму. Дослідження генези теорій інтеграції від «старих» – федералізму (Р. Куденхов-Калері, А. Бріан, Ю. Клочкова), функціоналізму (Д. Мітрані), транзакціоналістської теорії (К. Дойч), неофункціоналізму (Р. Шуман, Л. Ліндберг, С. Хофман) – до концепцій «нового регіоналізму» та незалежності надав можливість структурувати особливості взаємодії між принципами організованості, координованості і погодженості (цілісність та відносна незалежність держав-членів РІУ) та емерджентності, ізоморфізму і агрегування (взаємодія у межах інтеграційного об'єднання).

Сьогодні країни арабського регіону бачать потенціал інтеграційного розвитку у реалізації моделі «різношвидкісної» інтеграції, що передбачає у межах одного РІУ використання різними країнами-членами різних форм інтеграції. Однак, у той же час вони, використовуючи нетрадиційні інтеграційні схеми з різними інституціональними механізмами, віддають перевагу «азійській» моделі, що передбачає «вибір маневру» для кожної країни-партнера, на протипагу «західній» моделі, заснованій на жорсткій інституційній структурі і обов'язковості виконання рішень у визначений термін усіма країнами-учасницями.

1. Hosny A.S. *Theories of economic integration: A survey of economic and political literature*. *International journal of economy, management and social sciences*, 2(5), May, 2013. URL: <http://www.int.j.econ.manag.soc>
2. Burfischer M.E., Robinson S., Thierfelder K. *Regionalism: Old and New, Theory and Practice*. *MTID Discussion Paper*, № 65, 2004. URL: <http://www.ifpri.org/site/default/filespublications/mtidp65.pdf>
3. Viner J. *Essays on the Intellectual History of Economics*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1991. 419 p.
4. Huebner D. R. *Becoming Mead: The Social Process of Academic Knowledge* / Chicago and London: University of Chicago Press, 2014. 349 p.
5. *World Trade Report 2014: Trade and Development: recent trends and the role of WTO* [Electronic source] // World Trade Organization. 147 p. URL: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/anrep14_e.pdf
6. Haas E. B. *Nationalism, Liberalism, and Progress. Vol. 2: The Dismal Fate of New Nations* / Ithaca, NY: Cornell University Press, 2000. 234 p.
7. Galbraith J. K. *The Anatomy of Power* / Boston: Houghton Mifflin Company, 1983. 206 p.
8. *International Regulatory Cooperation*. OECD. URL: <http://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/irc.htm>
9. *World Trade Report 2017* [Electronic source] // World Trade Organization. 134 p. URL: http://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr17_e.htm

E-mail: emadballack@gmail.com

UDC 339.9.012.23:339.924

Garnyk L.

PhD, Associated Professor;
Department of Commercial, Trade and Entrepreneurship Activity,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Dychko A.

PhD, Associated Professor;
Department of Tactics-Special Disciplines,
Military Institute of Tank Forces
of National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Shapran E.

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Head of Department of Commercial, Trade and Entrepreneurship Activity,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

REGIONALIZATION OF WORLD ECONOMY THROUGH PRISM OF GLOBALIZATION THEORIES: FROM TRADE ROADS TO CONTEMPORARY FINANCIAL CENTERS

Article is devoted to interdisciplinary analysis of regional and global economic relations networks formative factors, also trends of leading financial centers of contemporary world development concerning to annual data of Global Financial Centers Index (GFCI). Researches of globalization phenomena during last two decades of XXI century have fixed increase of world economy regionalization tendency: reconstruction and spreading of historical world economic network taking into consideration positions of each country in regional geopolitical and socio-economic spaces. Renovating and enjoying wide popularity alternative financial-economic instruments as like as Islamic banking and Halal certification, that nowadays became additional quality assurance for goods and services not only on territories of Middle Eastern region, and also in countries with density settled areas by representatives of Muslim communities. Also significantly grows the role of human capital as main factor of economic growth not only of one company, also of region and country in general.

Keywords: socio-economic development, trade roads, centers of economic growth, human capital, alternative financial-economic instruments, geo-economics.

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРІЙ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ВІД ТОРГІВЕЛЬНИХ ШЛЯХІВ ДО СУЧАСНИХ ФІНАНСОВИХ ЦЕНТРІВ

Гарник Л.П., Дичко О.О., Шапран Є.М.

Статтю присвячено міждисциплінарному аналізу факторів формування мереж регіональних та глобальних економічних зв'язків, а також тенденції розвитку провідних фінансових центрів сучасного світу на основі даних Індексу Глобальних Фінансових Центрів (GFCI). Дослідники феномену глобалізації спостерігають протя-